

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่องบทบาทของพระอุปัชฌาย์ในการสอนมูลกรรมฐาน โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ คือ (๑) เพื่อศึกษาบทบาทของพระอุปัชฌาย์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษามูลกรรมฐาน และ (๓) เพื่อวิเคราะห์บทบาทของพระอุปัชฌาย์ในการสอนมูลกรรมฐาน สรุปผลจากการวิจัยผู้วิจัยพบว่า

๕.๑.๑ บทบาทของพระอุปัชฌาย์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา

พระอุปัชฌาย์ถือได้ว่าเป็นกำลังสำคัญในการสืบต่อพระศาสนา เพราะเป็นบุคคลที่คอยคัดสรรและนำอุปสัมปทาเปกขะเข้ามาใช้ชีวิตในพระศาสนา อีกทั้งยังเป็นผู้คอยดูแลให้การศึกษาอบรมสัทธิวิหาริก ให้ได้รับการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของพระศาสนาอีกด้วย ฉะนั้น การที่พระศาสนาจะได้บุคลากรที่มีคุณภาพในการสืบต่อพระศาสนาหรือไม่ นั้น จึงขึ้นอยู่กับคุณภาพของพระอุปัชฌาย์ในการทำหน้าที่ตามพุทธประสงค์เป็นสำคัญ

ในสมัยพุทธกาลระยะแรก คณะสงฆ์ไม่มีการขยายตัวมาก ดังนั้น พระพุทธเจ้าทรงทำหน้าที่เป็น พระอุปัชฌาย์เองด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา นอกเหนือจากวิธีนี้แล้ว พระองค์ยังมีวิธีการให้อุปสมบทรูปแบบอื่นที่พระองค์ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์เอง เช่น ครุธัมมปฏิกคหณอุปสัมปทา โอวาทปฏิกคหณอุปสัมปทา ปัญหาพยากรณ์อุปสัมปทา รวมถึงวิธีรับครุธรรม ๘ ประการของพระนามมหาปชาบดีโคตรมีเถรี ซึ่งเป็นภิกษุณีรูปแรกของพระพุทธศาสนา โดยสรุปรูปแบบการให้อุปสมบทของพระองค์นั้น ทรงเป็นแบบง่ายไม่มีพิธีการหรือรูปแบบที่ยุ่งยากซับซ้อน เพียงแต่การเปล่งพระวาจาของพระองค์ผู้นั้นก็สำเร็จเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาแล้ว

ในระยะต่อมา คณะสงฆ์มีการขยายตัวมากขึ้น พระสาวกทั้งหลายได้เดินทางเพื่อประกาศพระศาสนาในที่ต่างๆ ฉะนั้น เมื่อมีผู้เลื่อมใสศรัทธาในพระศาสนาประสงค์จะอุปสมบท พระสาวกต้องนำกุลบุตรเหล่านั้นมาเฝ้าพระองค์เพื่อรับการอุปสมบท ทำให้เกิดความยากลำบากในด้านการเดินทาง ดังนั้น พระองค์จึงทรงอนุญาตให้พระสาวกเป็นพระอุปัชฌาย์ได้ด้วยตนเอง โดยวิธีการที่เรียกว่า ติสรณคณูปสัมปทา โดยการเปล่งวาจาถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ก็ถือได้ว่าเป็นการสำเร็จเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา

ในระยะต่อมา พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่าการให้อุปสมบทโดยพระสาวกเพียงรูปเดียว ยังไม่รัดกุมเพียงพอ อีกทั้งยังทรงต้องการให้สงฆ์เป็นใหญ่ในกิจการของพระศาสนา ดังนั้นพระองค์จึงให้การอุปสมบทมีคณะสงฆ์เป็นผู้มีส่วนรู้เห็นและรับผิดชอบร่วมกัน โดยมีคณะสงฆ์เป็นผู้ร่วมตรวจสอบและรับรองอุปสัมปทาเปกขะ วิธีดังกล่าวมีการคัดเลือกและตรวจสอบอุปสัมปทาเปกขะ กระบวนการในการฝึกอบรมและพิธีกรรมมีความซับซ้อนมากขึ้น โดยมีพระอุปัชฌาย์เป็นผู้นำเข้าหมู่ วิธีการนี้เรียกว่า ญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา และเมื่อทรงอนุญาตให้หมู่สงฆ์เป็นใหญ่ในการอุปสมบทแล้ว จึงยกเลิกวิธีอุปสมบทแบบอื่นๆ ดังนั้นบทบาทและหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ในความหมายปัจจุบันจึงถือกำเนิดตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

๕.๑.๒ ศึกษามูลกรรมฐาน

มูลกรรมฐาน หรือ ตจปัญจกรรมฐาน หมายถึง กรรมฐานที่เป็นพื้นฐานหรือรากเหง้าของกรรมฐานทั้งปวงที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ให้พระอุปัชฌาย์สอนแก่กุลบุตรที่บวชใหม่เพื่อเป็นแนวทางหรือเป็นพื้นฐานในการปฏิบัติกรรมฐานขั้นต่อไป โดยนำหลักธรรมมาประกอบเพื่อพิจารณา แล้วจึงนำไปสู่สมณะกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน ดังนั้นวิธีการปฏิบัติกรรมฐานจึงมีอยู่ ๒ วิธี ก็คือ วิธีการปฏิบัติที่ ๑ สมณะกรรมฐาน วิธีการปฏิบัติที่ ๒ วิปัสสนากรรมฐาน ภิกษุผู้บวชใหม่ถ้าพึงสติให้สงบด้วยภาวนา ก็จัดเป็นอารมณ์ของสมณะ ภิกษุผู้บวชใหม่ถ้าพิจารณาแยกออกเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเสื่อมสลายไปในที่สุด บังคับไม่ได้ พิจารณาเช่นนี้ ก็จัดเป็นอารมณ์ของวิปัสสนา นำไปปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ก็จะได้อานิสงส์ของการปฏิบัติดังนี้ อานิสงส์ของการปฏิบัติสมณะกรรมฐาน มี ๕ ประการ คือ ทำให้ผู้ปฏิบัติมีจิตใจผ่องใส, ทำให้ผู้ปฏิบัติมีจิตใจมั่นคง หนักแน่นมากขึ้นกว่าเดิม, ทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดปัญญา เกิดความเฉลียวฉลาดมากขึ้น, ทำให้ผู้ปฏิบัติหายจากโรคประจำตัวซึ่งไม่สามารถรักษาได้, ทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถบรรลุถึงความพ้นทุกข์ คือ มรรค ผล นิพพาน อันเป็นจุดประสงค์สูงสุดในพระพุทธศาสนาได้ อานิสงส์ของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน มีอานิสงส์ดังนี้ ทำให้ผู้ปฏิบัติมีจิตใจผ่องใส, ทำให้ผู้ปฏิบัติมีจิตใจมั่นคง หนักแน่นมากขึ้นกว่าเดิม, ทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดปัญญา เกิดความเฉลียวฉลาดมากขึ้น, ทำให้ผู้ปฏิบัติหายจากโรคประจำตัวซึ่งไม่สามารถรักษาได้, ทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถบรรลุถึงความพ้นทุกข์ คือ มรรค ผล นิพพาน อันเป็นจุดประสงค์สูงสุดในพระพุทธศาสนาได้

๕.๑.๓ วิเคราะห์บทบาทของพระอุปัชฌาย์ในการสอนมูลกรรมฐาน

นับแต่ครั้งพุทธกาลมาจนถึงสมัยปัจจุบัน เวลาพระอุปัชฌาย์จะอุปสมบทให้กับกุลบุตร พระอุปัชฌาย์ต้องให้กรรมฐานห้า คือ เกสา โลมา นขา ทันตา ตะโจ เรียกว่า ตจปัญจกรรมฐาน แปลว่า กรรมฐานมีหนี่งเป็นที่ห้า เพื่อเป็นหลักของภิกษุผู้บวชใหม่ในเวลาบำเพ็ญเพียร ทุกประโยคจิตจะได้อาศัยอยู่กับอาการทั้งห้านี้ อาการใดอาการหนึ่งที่ถูกรบกวนด้วยจิตนัยของตน โดยพิจารณาเข้าข้างในและพิจารณาออกข้างนอก ให้ความรู้ได้อยู่กับอาการเหล่านี้เป็นประจำ ความรู้ก็จะซึมซาบไปสู่

อาการอื่นๆ ทั้งร่างกายและทราบได้ว่าสิ่งเหล่านี้มีลักษณะเช่นไรบ้าง เมื่อจิตไปอาศัยและมีสติอยู่กับอาการใด ย่อมจะรู้และทำความเข้าใจตนเองกับอาการเหล่านั้นได้โดยถูกต้อง และซึมซาบไปตามอาการต่างๆ บางครั้งก็ปรากฏเห็นอาการของกายเช่นเดียวกับเห็นด้วยตาเนื้อ และจิตก็มีความสนใจใคร่จะรู้ความจริงของร่างกายมากขึ้น และมีความสนใจจดจ่อกับอาการที่เห็นนั้น ความรู้ก็ซึมซาบไปทุกแห่งหน เบื้องบน เบื้องล่าง ในส่วนร่างกาย จนเกิดความสลดสังเวชต่อร่างกายของตนว่ามีสิ่งต่างๆ สิ่งเดียวเท่านั้น ที่ปกปิดหุ้มห่อไว้ จนทำความลุ่มหลงตัวเอง นอกจากนั้นยังเต็มไปด้วยสิ่งไม่พึงปรารถนา แต่เพราะสติปัญญาหลงเข้าไปเสีย จึงเห็นสภาพเหล่านี้กลายเป็นตน เป็นตัว เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นเรา เป็นเขา เป็นหญิง เป็นชายขึ้นมา แล้วกลายเป็นจุดที่ยึดหมายของอุปาทานในชั้นสูงขึ้นมาอย่างเต็มที่ ฉะนั้น ถ้าตั้งใจพิจารณาจนให้เห็นความน่ารังเกียจปรากฏแก่ใจตัวเองแล้ว ย่อมจะเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไปจากงานวิจัย

๑. พระอุปัชฌาย์ควรปฏิบัติหน้าที่ตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด เพื่อเป็นแบบอย่างแก่สัทธินาสิกของตน
๒. พระอุปัชฌาย์ควรสั่งสอนและส่งเสริมให้สัทธินาสิกได้ศึกษามูลกมมฐานอย่างจริงจัง เพื่อพัฒนาต่อไปจนถึงสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน
๓. ผู้ปกครองคณะสงฆ์ควรให้ความสำคัญและสนับสนุนการทำงานของพระอุปัชฌาย์เพื่อพัฒนาให้พระอุปัชฌาย์มีคุณภาพที่ดี

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่องานวิจัยต่อไป

๑. ควรศึกษาวิจัยการปฏิบัติหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ในการปฏิบัติงานของคณะสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน
๒. ควรศึกษาวิจัยหน้าที่พระอุปัชฌาย์ในการสอนหลักธรรมวินัยแก่สัทธินาสิกในสังคมไทยปัจจุบัน
๓. ควรศึกษาวิจัยพระอุปัชฌาย์ในเถรวาทและมหายานเปรียบเทียบ